

Ik ontsnapte uit Auschwitz

Rudolf Vrba

Dit is het verbijsterende verhaal van Rudolf Vrba.
Door zijn gewaagde ontsnapping kon het leven van ten
minste tweehonderdduizend Joden gered worden

1

Toen de muziek stopte

Toen Heinrich Himmler op 17 juli 1942 een bezoek bracht aan het kamp in Auschwitz, stierf Yankel Meisel omdat er drie knopen misten van zijn gestreepte gevangenispak. Het was waarschijnlijk de eerste en zeker de laatste keer in zijn leven dat hij ooit slordig was geweest.

De meesten van ons mochten die kleine, oude Yankel wel, hoewel niemand hem echt kende. Hij was iemand die z'n zwarte ogen, die wel iets weg hadden van de oogjes van een teddybeer, altijd op de grond gericht hield. Iemand die zich onopvallend van taak naar taak bewoog, die alle bevelen gehoorzaamde en voortdurend opging in de saaie grijze achtergrond van het kamp.

Ja, als hij één ding wilde, dan was het onzichtbaar zijn, daarvan ben ik overtuigd. Uiteindelijk slaagde hij er niet in om dat begrijpelijke doel te bereiken, en ik heb altijd het idee gehad dat hij minder te lijden had onder de gevolgen van die mislukking dan onder de grootse, theatrale wijze waarop die aan de dag kwam. Hij had een hekel aan uiterlijk vertoon, maar kwam er ten slotte niet onderuit.

Terwijl Himmler en zijn gevolg de poorten van Auschwitz naderden, was het in feite Yankel Meisels eigen zorgeloosheid waardoor hij in de schijnwerpers kwam te staan. Zijn blokoudste zag dat het boordje van z'n hemd openstond. Snel werd hij doodgeknuppeld en, slechts een paar minuten voor

de meester arriveerde om het kamp te inspecteren, zogezegd onder het vloerkleed geveegd.

Yankel heeft nooit geweten dat hij zou sterven op de dag waarop de toekomst van Auschwitz bepaald werd. En wij die meer zorg hadden besteed aan onze kleren kwamen er slechts geleidelijk achter wat die toekomst voor ons in petto had.

Toentertijd wist ik in feite nog heel weinig van wat er om me heen gebeurde, en nog minder van wat er komen ging, want ik was pas zeventien dagen in het kamp. Mijn gedachten werden beheerst door het bezoek van Himmler omdat we het dagenlang vrijwel nergens anders over gehad hadden.

Ongeveer een week eerder, net op het moment dat we naar bed zouden gaan, kwam onze blokoudste binnengestormd. Het was onmiddellijk stil geworden, want dat hoorde zo, en dit was iemand die onze directe toekomst in z'n handen hield. Weliswaar was hij zelf ook een gevangene, net als wij, maar hij was ook een beroepsmisdadiger, een moordenaar om precies te zijn. Daardoor stond hij net een treetje hoger dan zij van wie de enige misdaad was dat ze Jood waren. Bovendien was hij Duitser, wat zijn status nog verder verhoogde.

Hij zei: 'Over een week zal er een heel grote gebeurtenis plaatsvinden in het kamp. We zullen bezocht worden door Reichsführer Himmler en de instructies voor het gedrag van de gevangenen zijn als volgt:

Zo vaak mogelijk zullen de gevangenen antwoorden met ja of nee. Ze zullen uiteraard met het grootst mogelijke respect spreken: "*jawohl, melde gehorsam*", "*nein, melde gehorsam*".

Als dit duidelijk niet voldoende is, zullen de gevangenen een zo eenvoudig mogelijk antwoord geven. Als ze gevraagd wordt naar de omstandigheden van het kamp, zullen ze zeggen: "Ik ben hier heel gelukkig, dank u, meneer."

Alles en iedereen in het kamp moet volmaakt schoon zijn, smetteloos. Er moet absolute orde zijn. Ieder die in gebreke

blijft bij het onvoorwaardelijk opvolgen van deze bevelen, zal uiterst streng gestraft worden.’

Toen ik die nacht ging slapen was ik zenuwachtiger dan anders. Alle anderen ook trouwens, want we wisten dat één stommiteit in de aanwezigheid van de Reichsführer een pak slaag zou betekenen, of de dood, of beide. Maar onze blok-oudste moet nog veel zenuwachtiger geweest zijn, want de volgende dag begon hij met ons het bezoek te oefenen, en dat deed hij met het vuur van een sergeant-majoor aan een Pruisische cadettenschool.

Hij liet ons in een rij staan en zei op barse toon: ‘Ik ben de Reichsführer. Laten we eens zien hoe jullie je in mijn aanwezigheid gedragen.’ Langzaam liep hij langs de rijen, een kleine moordenaar die zijn best deed een grote moordenaar na te apen. Hij staaarde ons om beurten grimmig aan. Als hij zag dat iemand vuile nagels had, of dat iemands klompen niet goed gepoetst waren, schold hij hem uit en sloeg hem met zijn bamboestok. Hij inspecteerde ons zelfs achter onze oren alsof we kleine kinderen waren, en liep toen de hele barak door, op zoek naar dekens die niet nauwkeurig waren opgevouwen.

De spanning groeide met de dag en kreeg het hele kamp in z’n greep, niet alleen de gevangenen maar ook de bewakers. De SS’ers, al nooit het toonbeeld van geduld, begonnen elkaar uit te kafferen. De zieken werden scherp in het oog gehouden, en zij die ontoonbaar bevonden werden, werden snel uitgeroeid. We kregen schone uniformen en we mochten ons zelfs iedere dag van top tot teen wassen.

Ook kreeg niemand van ons, bewakers noch gevangenen, meer zelfvertrouwen of leerden we ons te ontspannen door de oefeningen. Feitelijk waren we tegen de dag van het bezoek zo scherp afgesteld dat we niet veel meer konden hebben. We paradeerden in het warme, vriendelijke zonlicht dat de scherpe kanten van het kamp leek te verzachten, maar

niet onze zenuwen, en twee uur lang stonden we aangetreden, zwetend van de hitte en de spanning.

En toch, ondanks het feit dat we ons in zulke macabere omstandigheden bevonden, zagen we er waarschijnlijk nog uit als een redelijk presentabele groep mannen. We stonden in kaarsrechte rijen voor onze barakken, netjes en rechtop in onze uniformen, als goed geoefende zebra's. En ik was een zeer prominente zebra, zoals ik daar in de voorste rij van mijn blok stond. Daar was ik opzettelijk neergezet omdat ik, na slechts zeventien dagen in het kamp, er nog redelijk gezond uitzag.

Ik zat in feite op de eerste rang. Ik stond niet alleen vooraan in mijn blok, maar onze barak stond ook nog het dichtst naast de poort, die poort met het opwekkende opschrift: *Arbeit Macht Frei*. Het was onvermijdelijk dat ik een van de eersten was die Himmler zou zien als hij aankwam.

Let wel, het was geen voorrecht waar ik bijzonder blij mee was. Ik stond op een veel te opvallende plek om me veilig te voelen, want ik stond recht tegenover de SS-officieren en anderen die opgesteld stonden naast het exercitieterrein, de uniformen keurig geperst, de zwarte laarzen glanzend in het zonlicht en de zenuwen tot het uiterste gespannen.

In feite werd mijn positie alleen draaglijk gemaakt door de muziek van het Auschwitz-orkest, dat bestond uit een waarlijk uitstekende groep musici, afkomstig uit de grote steden van Europa. De dirigent had vroeger de leiding gehad over het Filharmonisch Orkest van Warschau, en terwijl we daar stonden te wachten probeerde hij ons op ons gemak te stellen met een prachtige uitvoering van een beroemde aria uit de Tsjechische opera *De verwisselde bruid*. Het was: *Waarom zouden wij niet vrolijk zijn, daar God ons kracht geeft*.

Dat was misschien niet helemaal de meest gepaste muziek voor mensen die doorlopend met de stank van de dood in

hun neusgaten rondliepen en die wisten dat ze elke dag zelf daaraan hun bijdrage konden leveren. Maar vreemd genoeg dacht bijna niemand van ons aan de dagen die voor ons lagen, want het enige wat er op dat moment toe deed was de verschijning van Reichsführer Heinrich Himmler. Voor één keer, zou je kunnen zeggen, stonden we aan dezelfde kant als de SS'ers, die ook wilden dat alles vlekkeloos zou verlopen. Plotseling stopte de muziek. Vanuit m'n ooghoeken, want ik durfde m'n hoofd niet te draaien, zag ik dat de dirigent vol verwachting naar de poort keek, waar een SS'er stond die hem zou waarschuwen als de stoet in zicht kwam. Daar stond hij, z'n dirigeerstok opgeheven, zich inhoudend tot het moment daar was om de muziek te spelen voor onze geëerde gast.

En toen gebeurde het. De catastrofe die iedere acteur vreest. Het dramatische moment van afgrijzen dat alleen bij de grootste gebeurtenissen past. De crisis die elk moment van de waarheid steeds weer schijnt te achtervolgen.

In de tiende rij van ons blok merkte de blokoudste dat bij Yankel Meisel enkele knopen misten.

Het duurde even voor de enormiteit van de misdaad tot hem doordrong. Toen velde hij hem met één slag. Een ongemakkelijk geschuifel ging door de gelederen. Ik kon zien hoe de SS'ers gespannen blikken uitwisselden, en toen zag ik de blokoudste met twee van zijn helpers Yankel de barak binnenslepen. Toen ze uit het zicht waren, gedroegen ze zich zoals mannen zouden doen die te schande gemaakt en verraden zijn. Ze sloegen en schopten het leven uit hem. Snel rosten ze hem af, als razenden, in een poging hem uit te wissen uit het tafereel en uit hun gedachten. En Yankel, die vergeten had zijn knopen aan te naaien, had niet eens het fatsoen om snel en stilletjes te sterven.

Hij schreeuwde. Een luide, klagende schreeuw, die schalde

door de warme, stille zomerlucht. Toen veranderde deze plotseling in het ijle geweeeklaag van een eenzame doedelzak, maar ook toen hield het maar niet op. Het ging maar door en door; het overspoelde het vacuüm van de stilte, drong door in de strak in de hand gehouden geesten, van wie paniek zich meester begon te maken, het steeg zelfs uit boven de onregelmatig neerkomende klappen. Op dat moment, denk ik, was er niemand die Yankel Meisel niet haatte, die oude kleine Jood die alles verpestte, die ons allemaal in de problemen bracht door zijn niet aflatende, eenzame, zinloze protest.

Het geluid ging over in een zacht gejammer. Ik zag een SS-officier met een bezweet gezicht een korte knik geven in de richting van ons blok. Twee onderofficieren renden ernaartoe. En toen werd het stil.

De SS'ers kwamen vlug uit het gebouw gelopen en gingen terug naar hun plaatsen. De blokoudste en zijn onhandige collega-slaggers schuifelden er schaapachtig achteraan, gekwetst door de onrechtvaardigheid van het hele gebeuren. Van alle blokken moest juist dat van hen zichzelf te kijk zetten, en dat met de hete adem van Himmler in hun nek. Van alle mannen moest juist Yankel Meisel de boel verzieken.

Op het podium had de dirigent van het orkest geen vin verroerd. Hij had zijn ogen nog geen seconde van de SS'er bij de poort afgewend, de man die hem het teken zou geven. De muziek balanceerde op het uiteinde van zijn dirigeerstokje, en dat was voor hem het enige wat ertoe deed.

Een korte, rustige waarschuwing. Himmlers gevolg was nog maar twintig meter van de ingang verwijderd. De dirigeerstok begon met verfijnde precisie te bewegen en het orkest volgde gehoorzaam, levendig, schitterend, met een stuk uit *Aïda*. Het was *De triomfmars*.

De poort zwaaide open. Een lange, zwarte, open Mercedes reed langzaam en met oneindige waardigheid Auschwitz bin-

nen. Voorin zaten een chauffeur en een SS-officier in een bruin tenue. Daarachter zat Reichsführer Heinrich Himmler samen met Rudolf Höss, de commandant van het kamp. En in hun kielzog liep een bont gezelschap van hoge officieren. De groep bewoog zich voort met een tempo alsof het om een begrafenis ging, en in de jaren die volgden bleek het dat inderdaad te zijn geweest. Een begrafenisstoet.

Voor het orkest kwam de groep tot stilstand. Himmler stapte uit, glimlachend, duidelijk verrast en ingenomen met de muziek. Hij stond even stil om te luisteren en liep vervolgens, al babbelend met Höss, in de richting van ons blok. En terwijl hij naderbij kwam kreeg ik een absurd, overweldigend gevoel van opluchting.

Dagenlang hadden we met vrees naar dit moment toegeleefd. Uur na uur, dag en nacht. De gedachte eraan had ons vreselijk veel angst aangejaagd, tot Himmler in onze gedachten een almachtige boeman geworden was, een boze, lelijke duivel die onze botten zou vermalen als onze nagels vies waren. En nu bevond hij zich onder ons, zich voortbewegend met de elegantie en de charme van iemand uit de hogere middenklasse van het Engelse koningshuis, die geheel ontspannen in de welwillende atmosfeer van een Engels tuinfeest rondloopt.

Net als een lid van het Engelse koningshuis leek ook hij er slag van te hebben om anderen op hun gemak te stellen, zonder dat het hem enige inspanning leek te kosten. Lagerführer Aumeyer, de plaatsvervanger van Höss, deed stijfsjes een stap naar voren, klikte z'n hakken tegen elkaar en doorboorde de lucht met een Hitlergroet. Himmler glimlachte, beantwoordde minzaam zijn groet, en nam hem op in de gezellige warmte van de binnenste cirkel. De stijfheid van de Lagerführer maakte plaats voor een respectvolle jovialiteit.

Vol verlangen starde ik naar de groep terwijl deze lang-

zaam in mijn richting liep, want tegen die tijd was mijn geest zo gemanipuleerd dat ik hen zag als heel bijzondere wezens. Zeker, het waren nazi's. Maar grote nazi's. Hatelijk? Ja. Maar toch ook bezienswaardig. Mannen die het leven van miljoenen in hun hand hadden, en de dood van miljoenen. Ik keek met enig ontzag naar hun uniformen met de messcherpe vouwen in de broek, hun smetteloze overhemden. En ik voelde een ongelofelijke kloof tussen hen en mij, ook al waren ze maar vijf meter van me verwijderd.

Himmler zelf kwam dichterbij. Ik bekeek zijn bleke, slappe gezicht, zijn uitdrukking die minzaam en tolerant was, ietwat verveeld en geamuseerd. Zijn montuurloze bril glinsterde in het zonlicht. In tegenstelling tot dat van de anderen leek zijn uniform niet helemaal goed te passen. Ik dacht: Deze man is geen monster. Hij lijkt meer op een schoolmeester. Een doodgewone, alledaagse schoolmeester!

Jaren later hoorde ik dat hij inderdaad leraar wiskunde was geweest voordat hij de bedenker van Hitlers vernietigingskampen werd. Voor hem was de dood niet meer dan een eenvoudige rekensom, eindeloze rijen van cijfertjes in een keurig bijgehouden tabel.

Nu stond hij vlak voor me. De fotograferende hielenlikkers draafden voor hem uit, hun camera's klikkend en ratelend. Zij stelden zich op en stommelden achteruit, plaatjes schietend op hun knieën, op hun buik, als razenden op zoek naar een nieuwe, onverwachte kijk op een klein stukje geschiedenis, heen en weer schietend als sleepboten voor een oceaanstomer.

Hij bereikte het eind van de rij, draaide zich om en liep weer terug, de gevangenen bekijkend met een beleefde belangstelling. Hij kwam weer vlak voor me langs, zo dicht dat ik hem aan had kunnen raken, en een seconde lang kruisten onze blikken elkaar. Hij had koude, onpersoonlijke ogen

die weinig leken op te merken. Toch merkte ik dat ik bij mezelf dacht: Als hij erachter komt wat hier gebeurt, dan zorgt hij er misschien wel voor dat het beter wordt. Misschien krijgen we dan beter eten. Misschien worden we dan niet meer zo veel geslagen. Misschien ... Misschien worden we dan voor de verandering eens wat rechtvaardiger behandeld.

Ziet u, ik was Yankel Meisel alweer vergeten. En alle anderen ook, enkel en alleen omdat Heinrich Himmler glimlachte. Ik weet nog dat ik dacht: Als ze hem maar alles lieten zien! Als hij er maar op zou staan om alles te zien: het vergassen, het verbranden, de wreedheid, alles!

En hij stond erop dat hij alles zou zien. Dat hoorde ik vlak na de oorlog, toen Rudolf Höss in z'n gevangenis in Krakow zijn autobiografie schreef, voordat hij aan zijn eigen galg in Auschwitz geëxecuteerd werd. De uitgever verzocht mij om de proefdruk van dit afschuwelijke document te lezen en te controleren, en ik las: *Daarna klom hij (Himmler) op de toren naast de poort en liet zich de verschillende delen van het kamp aanwijzen, en ook de waterafvoer die in aanbouw was, en de omvang van de voorgestelde uitbreidingen. Hij zag de gevangenen aan het werk en inspecteerde hun huisvesting en de keukens en de ziekenhuisvoorzieningen.*

Ik richtte zijn aandacht voortdurend op de gebreken van het kamp en hij zag ze zelf ook. Hij zag de uitgemergelde zieken, en de oorzaken van de ziekten werden hem openhartig uitgelegd door de artsen. Hij zag het overvolle ziekenblok. Hij hoorde van het sterftecijfer onder de kinderen in het zigeunerkamp en hij zag de kinderen die leden aan de vreselijke ziekte noma.

Hij zag ook de stampvolle hutten en de primitieve, ontoereikende latrines en badhuizen. De artsen vertelden hem over het grote aantal zieken en doden, en vooral de redenen daarvan. Alles werd hem uiterst nauwkeurig uitgelegd, en hij zag alles precies zoals het in werkelijkheid was, en hij zweek.

**Boek van het jaar • Echt geweldig • Nog nooit zo'n
indrukwekkend boek gelezen • Schokkend • Boeiend vanaf
de eerste bladzijde • Zelden een boek gelezen dat zo mooi is**

- Onuitputtelijke overlevingsdrang en kracht • Nooit de
moed opgegeven • Absolute aanrader • Ongelooflijk verhaal**
- Prachtig geschreven • Om nooit meer te vergeten**
- Afschuwelijk mooi, goed en helder geschreven**
- Een beschrijving van de grootste smet op de
geschiedenis van de mensheid**

LEZERSREACTIES

Dit is het waargebeurde, ontluisterende verhaal van kampgevangene Rudolf Vrba. Op 7 april 1944 lukt het hem uit Auschwitz te ontsnappen en met veel geluk weet hij uit handen van de nazi's te blijven. Op 25 april doet hij verslag aan de vrije wereld. Het woord 'Auschwitz' krijgt een onheilspellende betekenis. Zijn getuigenissen in de zogenaamde Auschwitz-Protocollen redden ten minste tweehonderdduizend Joden van een zekere dood.

Rudolf Vrba (1924-2006) is een van de vijf Joden die uit Auschwitz wisten te ontsnappen. Vrba getuigde na de oorlog bij vele processen tegen de nazi's. Hij wist vervolgens uit het communistische Tsjecho-Slowakije naar Israël te vluchten. In 1960 vestigde hij zich in Groot-Brittannië, zeven jaar later emigreerde hij naar Canada. Daar werd hij professor in de farmacologie.

